

15. Лукасевич Л. Роздуми на схилку життя. Нью-Йорк – С. Бавнд Брук, 1982. – 342 с.
16. Свобода. 1983. 23 березня
17. Юзич Ю. Ті, що вижили. 37 портретів крутян. // Історична правда. – 30 січня 2018. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/01/30/151971/>
18. Лукасевич Л. Бій під Крутами. Повстання більшовиків у Києві // Лукасевич Л. Роздуми на схилку життя. Нью-Йорк – С. Бавнд Брук, 1982. – С. 61–67
19. Бюлетень Союзу Бувших Українських Вояків у Канаді. – 1961. Торонто – Ч. 8. С. 24
20. Тинченко Ярослав. Офіцерський корпус Армії УНР (1917–1921) Кн. 2. Київ. – 2011. – 412 с.
21. Коваль Р. Борис Монкевич. Військовий та історик // Коваль Р. Багряні жнива української революції. – [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrlife.org/main/evshan/zhnyva96.htm>
22. Монкевич Борис Григорович / Р. М. Яців // Енциклопедія Сучасної України [Електрон. ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-69174>
23. Монкевич Б. Бій під Крутами. «Поступ». Львів, 1929. Ч. 2. Скорочено. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://kruty.org.ua/spogady/60-2008-10-04-20-48-42>
24. Вінницький обласний краєзнавчий музей. Д. 4678, Д. 4680
25. Кароєва Л. Р., Шпильова Л. М. Валентин Дмитрович Отамановський // Подільська старовина. – Вінниця, 1993. – С. 6–13
26. Валентин Отамановський / С. П. Шароварська // Вінниця у спогадах. Упоряд. В. Колесник. – Т. III: 1920 – 1950-ті рр. – Вінниця: Віноблдрукарня, 2019. – С. 298
27. Скальський В. Боронячи Україну від насильників. Наші перші «кіборги» / Історична правда. – 2017. – 29 січня. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/01/29/149504/view_print/

Олена Стадник, Наталія Кузьминець

ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДУ ДИРЕКТОРІЇ У ВІННИЦІ

Анотація. У статті відображено реалії історичних подій перебування Директорії УНР у Вінниці, проаналізовано її діяльність. Увагу зосереджено на висвітленні важливих питань державотворення та проведенні національної та культурної політики уряду.

Ключові слова: Директорія, Поділля, Вінниця, Українська Народна Республіка.

Olena Stadnyk, Natalia Kuzminets

ACTIVITIES OF THE DIRECTORY GOVERNMENT IN VINNYTSA

Abstract. The article reflects the realities of the historical events of the stay of the UNR Directory in Vinnytsia, analyzes its activities. Attention is

focused on highlighting important issues of state formation and the implementation of the government's national and cultural policy.

Keywords: *Directory, Podillia, Vinnytsia, Ukrainian People's Republic.*

На різних етапах вітчизняної історії мала місце загроза існуванню України та її державності. Особливо повчальним для нас видається період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Аналізуючи події того періоду, важливо врахувати історичні уроки, що стане запорукою від втрати своєї державності. Важливим у даному контексті є дослідження процесів державного будівництва часів Директорії, так як саме ця доба виглядає найближчою до сьогодення, коли ведеться боротьба з російським агресором. В цей час Вінниця ставала тимчасовою столицею республіканської влади. Державницька діяльність Директорії у Вінниці є значимою для вивчення даного періоду. Вона привертала увагу істориків. Варто виділити праці А. Лисого [1], М. Горбатюка [2], В. Довганюка [3], М. Марущак [4], І. Романюка [5].

Початок листопада 1918 р. в країні характеризується загостренням політичної ситуації. У регіоні активізувалися повстанські виступи. П. Скоропадський поступово втрачає свою владу. Український Національний Союз, філіал якого також було створено у Вінниці під керівництвом О. Базилевича у вересні 1918 р., об'єднав прихильників антигетьманського перевороту. Перехід влади до Директорії у Вінниці був відносно спокійним, порівняно з іншими регіонами. Майже без кровопролиття відновлено УНР. Постріли було чути біля казарм, загинув комендант Вінниці Мюллер. Вінницька філія УНС повідомила 19 листопада 1918 р. міського голову про утворення Директорії і наголосила на передачі влади на місцях комісарам, про продовження роботи міських установ і недопущенні погромів мешканців міста. Перехід влади до Директорії пришвидшила позиція генерала П. Єрошевича, командира Подільського корпусу.

Уряд Директорії не вважав за необхідне долучити до державного управління колишніх чиновників гетьманського уряду як на державному, так і на місцевому рівні. Наслідком стало звільнення всіх попередніх урядовців. Натомість до управління почали залучати за рекомендаціями громадських організацій. В військових умовах влада перебувала в руках комісарів. Хоча Петлюра неодноразово наполягав на створенні на різних рівнях управління «трудових рад» лише з тих громадян, хто не користується найманою працею. З цим планом передбачалося створити в губернії і повітах такі «трудові ради, які б взяли участь у конгресі Трудового Народу України [6, с. 142]. 19 листопада П. Єрошевич очолив цивільну і військову владу в регіоні. В цей же день І. Рижія було обрано комісаром у Вінниці, керівні органи правопорядку у Вінниці обійняли Тустановський та Білий [7]. Непорозуміння викликало призначення губерньського комісара. У Вінниці наполягали на кандидатурі Є. Богуславського, у Кам'янці-Подільському місцевий осередок УНС бажав призначення Г. Степури, якого лише з грудня у документах можна було побачити на цій посаді [8, с. 555]. Першочергово Г. Степура наказав відновити діяльність міських і повітових земств. Розпочали набирати штат до губерньського комісаріату, до якого увійшло 38 осіб, серед яких

безпосередньо сам губкомісар, урядовці різного напрямку, навіть кілька журналістів [9, арк. 404, 482 зв.]. Наприкінці листопада Директорія приїждить до Вінниці, оскільки тут швидко вдалося знищити прихильників гетьмана. У місті з грудня 1918 р. почала виходити газета «Вістник УНР», яка стала офіційним виразником Директорії. Редактором видання був Гризодуб. Вінницький осередок УНС мав своє офіційне видання газету «Республіканські вісті». 29 листопада 1918 р. вінничани прочитали її перший номер [10, с.15]. У грудні 1918 р. до міста вперше приїхали французькі посли на чолі з Феркалем, яких зустріли вінницький комісар та представник від Директорії. Відновлено всі закони Центральної Ради. 12-14 грудня 1918 р. у Вінниці відбулася нарада деяких політичних сил, де Винниченко наголошував на системі рад. Натомість Петлюра наполягав на створенні на різних рівнях управління «трудових рад». Уряд Директорії приділив увагу земельному питанню. У Вінниці 15 грудня 1918 р. відбулася нарада, на якій було вирішено заборонити продаж та оренду землі.

17 грудня оприлюднили вітальну телеграму з нагоди визволення Києва. Вже наступного дня Директорія повертається до Києва. Проте у столиці вона затрималася недовго. Більшовицькі війська змусили Директорію знову залишити Київ і перебрatisя знову до Вінниці 2 лютого 1919 р. [11, с. 4]. В цей день французьке командування запропонувало змінити склад Директорії для налагодження стосунків з Антантою. Пропонували виключити Винниченка і створити кількатисячну армію для протидії більшовикам. Згоди не досягли. В подальшому доля України мала б вирішитися на Паризькій мирній конференції.

В перші дні перебування у Вінниці видано ряд загальнодержавних постанов, зокрема, про створення фонду видачі грошової допомоги, про Статут «Всеукраїнського Союзу Земств». 9 лютого 1919 р. В. Винниченко оголосив про вихід з Директорії та емігрував. До травня повноваження голови Директорії виконувалися всіма членами уряду. Найавторитетнішим був Симон Петлюра. Саме у Вінниці він оголосив про вихід зі складу УСДРП. Ось що він написав з даного приводу: «Я не вважаю для себе можливим ухилитися од виконання своїх обов'язків, яко сина свого народу, перед батьківщиною і буду, доки це можливо, стояти й працювати при державній праці. З огляду на це, я тимчасово виходжу зі складу членів УСДРП» [12].

13 лютого сформовано новий уряд. Очолив Раду Народних Міністрів Сергій Остапенко, економіст, який був міністром народного господарства в уряді Чехівського. Нові урядовці були представниками від соціалістів-самостійників та федералістів. Цей склад уряду був прибічником Антанти і демократичних принципів. Зокрема, це О. Шаповал (військові справи), Г. Чижевський (внутрішні справи), Є. Архипенко (земельні справи), І. Липа (культи), К. Мацієвич (закордонні справи) та ін. [13]. Перед новим урядом постало декілька важливих завдань – від організації державного управління і національної армії до захисту кордонів. Найголовнішим стало вирішення господарських та військово-оборонних питань. Більшовицький наступ призводив до руйнування економіки і демографічних втрат. У Вінниці з'являються заго́ни для боротьби з більшовиками. Саме тут були підготовлені

документи про необхідність закупити додаткову зброю і оприлюднено закон про мобілізацію населення.

Однією із проблем в часи перебування Директорії у Вінниці у лютому стало обрання місця проживання і урядової діяльності. В перший період перебування у Вінниці в умовах підготовки антигетьманського повстання Директорія не потребувала великих за площею помешкань. Однак з приїздом до Вінниці представників міністерського апарату виникла проблема їхнього розселення і створення умов для здійснення державної діяльності. Проблему вдалося швидко залагодити. Міністрів поселили в готелі «Савой» [14, с.4]. Міністерства діяли в різних частинах міста. Виникали звичайні побутові проблеми. Зокрема, зима 1919 р. видалася вкрай холодною. Виникали труднощі з опаленням, ускладнився рух транспорту. Проте, уряд активно займався державотворчою діяльністю, враховуючи непросту економічну ситуацію, військовий стан та політичну нестабільність.

Директорія продовжила курс Гетьманату П. Скоропадського щодо збереження культурної та історичної спадщини у Вінниці. Ще в гетьманський період значні кошти були виділені для збереження археологічних та історичних пам'яток. Тоді за ініціативи Ващенка, який обіймав посаду керівника Подільського товариства охорони культурних пам'яток, було ініційовано відкриття музею в Мурах. До цієї роботи активно долучилися члени цього товариства В.Ф. Коренев, Ю.С. Александрович, О.С. Андреев та ін. Вінницька міська управа у січні 1919 р. наполягла на передачі приміщення в мурах з метою відкриття музею. Процес затягнувся до травня 1919 р. Проте, міський музей розпочав свою роботу у квартирі художника В. Коренева. Коштів на культурно-освітню діяльність виділялося небагато. Проте, С. Петлюра дбав про фінансування культурних організацій, української преси. Так, у лютому 1919 р. уряд Директорії у Вінниці видав постанову про фінансування українських газет та інших пам'яток вітчизняної культури. Українські організації отримали понад 22 млн. грн. додаткових коштів [4, с. 66]. У Вінниці продовжували діяти «Просвіти», ставили театральні вистави, зокрема, «Тарас Бульба». Проводилися збори на потреби армії. Значний внесок в перетворення міста на культурний осередок зроблено завдяки ініціативам І. Огієнка. Саме у місті затвердили 6 лютого 1919 р. «Закон про освіту». Було виділено кошти на діяльність Товариства природодосліджувачів та Подільське церковне історико-археологічне товариство. У лютому 1919 р. у Вінниці вперше українською мовою відбулася церковна служба у Преображенському соборі. У березні 1919 р. у Вінниці виділено близько 1 млн. грн. на діяльність Української капели Олександра Кошиця, яка згодом почала виступати навіть за кордоном.

У квітні 1920 р. польські і українські війська, згідно договору, підписаного у Варшаві, почали наступати. Швидко від більшовиків було визволено Коростень, Бердичів, Житомир. Київ звільнили 6 травня 1920 р. Уряд Директорії перебував у Вінниці, куди прибув польський очільник маршал Ю. Пілсудський. Про цю подію лишилися спогади очевидців, архівні джерела. Спочатку Пілсудський прибув до Жмеринки, де його з

почестями зустріли і відразу попрямував до Вінниці. У Вінниці, як тимчасовій столиці Директорії, 16 травня 1920 р. вже чекали приїзду Пілсудського. Газета «Хвиля» оповідала про урочисту зустріч з союзниками. Вінничани прикрасили місто для зустрічі поважного гостя [15, с. 59]. Повсюдно майоріли польські прапори, місто було уквітчано. Зранку 16 травня Пілсудський прибув на залізничну станцію, його урочисто зустріли, зазвучав гімн Польщі. Оркестр також виконав Український національний гімн. Начальний Вождь Панства Юзеф Пілсудський разом з Петлюрою після почесної зустрічі попрямували до приміщення міської управи, де їх зустрів міський голова та представники українських осередків. Від Української Національної Ради виступив Маслов. Він наголосив на тому, що український народ у боротьбі за свою свободу буде стояти до останнього; висловив сподівання на підтримці поляків у своїх прагненнях. Слово надали також П. Островському, як представнику літературно-наукового Товариства. У своєму зверненні до польської делегації він підкреслив важкий шлях українства до свободи і національного відродження. Пілсудський пробув у Вінниці до 17 травня 1920 р. [16, с. 17, 18]. У цей день проводили перемовини та на честь гостя у готелі «Савой» відбувся урочистий прийом, де гость виголосив: «Хай живе вільна Україна і Польща». Однак ці надії у буремні роки національно-визвольної боротьби так і не стали дійсністю, адже діяльність уряду Директорії відбувалася в умовах державної нестабільності, пошуках надійних союзників і дипломатичної підтримки, нескоординованості дій і політичної конкуренції, магістральних змін офіційної засадничої лінії.

Отже, Вінниця відіграла важливу роль у збереженні української державності та відтермінуванні її втрати. Вона тричі ставала центром молоді Української держави доби Директорії. У місті відбувалися важливі події державотворення, активно була національна політика уряду щодо збереження української мови і культури. Саме тут відбулася зустріч С. Петлюри та Ю. Пілсудського.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лисий А. К. До питання про перебування Директорії в Вінниці у лютому – березні 1919 р. / А. К. Лисий, О. Г. Лойко // Україна: минуле, сьогодення, майбутнє : зб. наук. пр. / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України, Вінниц. ДПУ ім. М. Коцюбинського ; редкол.: П. С. Григорчук [та ін.]. Київ, 1999. С. 201–207.
2. Горбатюк М. Діяльність Директорії у Вінниці : (лют. – поч. берез. 1919 р.) // Вінниччина: історія і сучасність : до 70-річчя створення Вінниц. обл. : матеріали обл. іст.-краєзнав. конф. «Вінниччина очима молодих істориків» / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, Студент. наук. т-во іст. ф-ту. Вінниця, 2002. С. 39–46
3. Довганюк В. Політична діяльність Директорії УНР у Вінниці наприкінці 1918 р. / В. Довганюк // Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження : матеріали XXX Всеукр. наук. історико-краєзнав. конф. : до 100-річчя Укр. революції, 26–27 верес. 2019 р., м. Вінниця / М-во освіти і науки України [та ін.] ; відп. ред. Ю. А. Зінько. Вінниця, 2019. С. 199–214.

4. Марущак М. Симон Петлюра в час перебування Директорії у Вінниці (1919–1920 рр.) // *Наук. зап. Серія: Історія / Вінниц. ДПУ ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2008. Вип 13. С. 63–67.*

5. Романюк І. М. Перебування Уряду Директорії УНР у Вінниці в лютому – березні 1919 р. // *Формування та діяльність українських національних урядів періоду Української революції 1917–1921 рр. : матеріали Всеукр. наук. конф., 6–7 груд. 2007 р., м. Кам'янець-Подільський / НАН України, Ін-т історії України, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т. Кам'янець-Подільський, 2008. С. 83–86.*

6. Гудима В. Становлення місцевих органів влади на Поділлі в добу Директорії Української Народної Республіки / В. Гудима // *Історія України: маловідомі імена, події, факти. 2010. Вип. 36. С. 140-150.*

7. Слово Подолю. 1918. № 154. 22 ноября.

8. Лозовий В. С. Г. Степура – політичний та громадський діяч Поділля в добу революції / В. С. Лозовий // *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки. Т 6 (8). Кам'янець-Подільський, 2001. С. 552-558.*

9. ДАВіО, ф. Д-37, оп. 1, спр. 3, арк. 404, 482 зв.

10. Директорія УНР у Вінниці у грудні 1918 р.: документи і матеріали / Автори вступної статті та упорядники: О. М. Кравчук, С. Л. Калитко, І. І. Ратушняк. Вінниця: 2020, 268 с.

11. Вінниця – столиця України : [про діяльність уряду С. Петлюри у Вінниці] // *Независимый курьер. 2012. 28 листоп.*

12. Український голос. 1919. 12 лютого.

13. Вісник УНР. 1919. №5.

14. Філонов, Л. «Савой»: маємо за честь... : [про тимчас. перебування уряду УНР у Вінниці в лют. – берез. 1919 р.] // *Вінниччина. 2000. 22 серп.*

15. Вільшина, М. М. (Кравець, М. М.). Газета «Хвиля» про зустріч С. В. Петлюри у Вінниці в 1920 р. / М. М. Вільшина (М. М. Кравець) // *Тези доп. 11-ї Вінниц. обл. історико-краєзнав. конф., 3 верес. 1992 р., м. Вінниця. Вінниця, 1992.*

16. Марущак, М. Симон Петлюра. Вінницький період. Вінниця : Нова Кн., 2009. 36 с. С. 17-18.

Катерина Остапенко

БОЇ ЗА СТАНЦІЮ КРИЖОПІЛЬ (2-3 ТРАВНЯ 1920 РОКУ) – ЗАВЕРШАЛЬНИЙ ЕТАП ПЕРШОГО ЗИМОВОГО ПОХОДУ

У даній роботі було проведено огляд дій керівництва щодо проведення оборони за станцію Крижопіль (Тульчинський район Вінницької області) під час Першого зимового походу, де українці здобули тактичну перемогу, що дозволило їм тимчасово закріпити позиції на фронті.

Ключові слова: станція Крижопіль, оборона, фронт, зимовий похід.